

Szymańska K., Dochód czynnikiem kształtującym popyt na żywność ekologiczną, III Krakowska Konferencja Młodych Uczonych, Fundacja studentów i Absolwentów AGH w Krakowie ACADEMICA, Kraków 2008, ss. 515 – 520.

mgr Katarzyna Szymańska¹

DOCHÓD CZYNNIKIEM KSZTAŁTUJĄCYM POPYT NA ŻYWNOŚĆ EKOLOGICZNĄ

Streszczenie

Rynek żywności ekologicznej jest najbardziej dynamicznym sektorem produkcji żywności na świecie. Od początku lat dziewięćdziesiątych wzrasta około 20% rocznie. Uprawy ekologiczne obejmują ponad 51 mln hektarów. W 120 krajach na świecie istnieje ponad 623 tys. gospodarstw ekologicznych. W Polsce rynek żywności ekologicznej jest mały. Poniższy artykuł pokazuje, w jaki sposób dochód gospodarstw domowych wpływa na rozwój rynku żywności ekologicznej.

Summary

Organic food market is the most dynamical sector of food product on the world. Organic food production increase from the beginning ninety's years about 20% for each year. Total raising area is more than 51 million hectares. In 120 country's on the world is more than 623 thousand ecological farms. But in Poland organic food market is very small. The article demonstration how family income have an effect on demand organic food.

Wstęp

W okresie utrwalania się zasad gospodarki rynkowej wyraźnie zmieniła się postawa konsumentów w zakresie spożywania żywności. Przez wiele lat wyznawano zasadę, że żywność jest sama w sobie zdrowa, dostarcza bowiem organizmowi niezbędnych składników pokarmowych, soli mineralnych i witamin dla prawidłowego funkcjonowania organizmu. Zasada ta ostatnio jednak nie znajduje odzwierciedlenia w produkcji żywności. W żywności można

¹ asystent, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Ciechanowie, Instytut Ekonomii.

znaleźć mnóstwo niebezpiecznych substancji: substancji zapachowych i smakowych, nawozów, konserwantów, barwników czy ulepszaczy.² Liczba substancji dodatkowych w Europie, dozwolonych jako „E” (nie licząc aromatów) wynosi 400 i jest znacznie mniejsza niż w Stanach Zjednoczonych, gdzie jest dozwolone stosowanie aż 2800 różnych substancji dodatkowych, z czego około 1600 znajduje się na liście ogólnie uznanych za bezpieczne - General Recognised As Safe (w skrócie GRAS). Do jednego produktu spożywczego dodaje się przeciętnie około 3,5 różnych substancji dodatkowych, przy czym największa ich liczba (ponad cztery) znajduje się w wyrobach cukierniczych, koncentratkach spożywczych w proszku i przetworach mięsnych.

W świetle tych informacji nie budzi zdziwienia fakt, że rośnie w społeczeństwie zapotrzebowanie na zdrowy styl życia, zdrową konsumpcję i ekologiczną żywność.

Czym jest żywność ekologiczna?

Żywność ekologiczna jest to żywność, która została wyprodukowana w gospodarstwach posiadających zgodny z prawem certyfikat, przetwarzana jest sposobami chroniącymi jak najwięcej wartości odżywczych, wytwarzana jest i przechowywana bez konserwantów, sztucznych barwników i innych dodatków, kierowana do zbytu w przetwarzalnym biologicznie opakowaniu (np. napoje, mleko i przetwory mleczne mogą być zbywane wyłącznie w opakowaniach szklanych).³

Biorąc pod uwagę aspekt składu chemicznego żywności, należy stwierdzić, że żywność ekologiczna jest to taka żywność, która w swoim składzie zawiera co najmniej 95% składników wyprodukowanych metodami ekologicznymi lub w pełni czystych (tzn. surowców ekologicznych), lub zawiera co najmniej 70% tych składników, a pozostałe składniki pochodzenia rolniczego są dopuszczone do przetwórstwa prowadzonego metodami ekologicznymi.⁴

Rynek żywności ekologicznej

Rynek produktów rolnictwa ekologicznego należy obecnie do najdynamiczniej rozwijających się sektorów rynku produktów żywnościowych na świecie.⁵ Szacuje się, że

² Waszkiewicz – Robak B., Substancje dodatkowe w rynkowych produktach spożywczych, Przemysł Spożywczy nr.5, 2002r, s. 18 – 22.

³ Siebenneicher G.E., Podręcznik rolnictwa ekologicznego, WNT, Warszawa 1997

⁴ Ustawa z dnia 16 marca 2001 roku o rolnictwie ekologicznym, Dz.U. 2000 nr 38, poz. 452.

⁵ Szoltysek K., Zarys problematyki żywności ekologicznej, Wyd AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2004, s. 22

produkcja żywności ekologicznej wzrasta od początku lat dziewięćdziesiątych o 20% rocznie. Wiele gospodarstw jest zainteresowanych produkcją żywności ekologicznej, wiele czeka na uzyskanie certyfikatu lub znajduje się w okresie przejściowym.

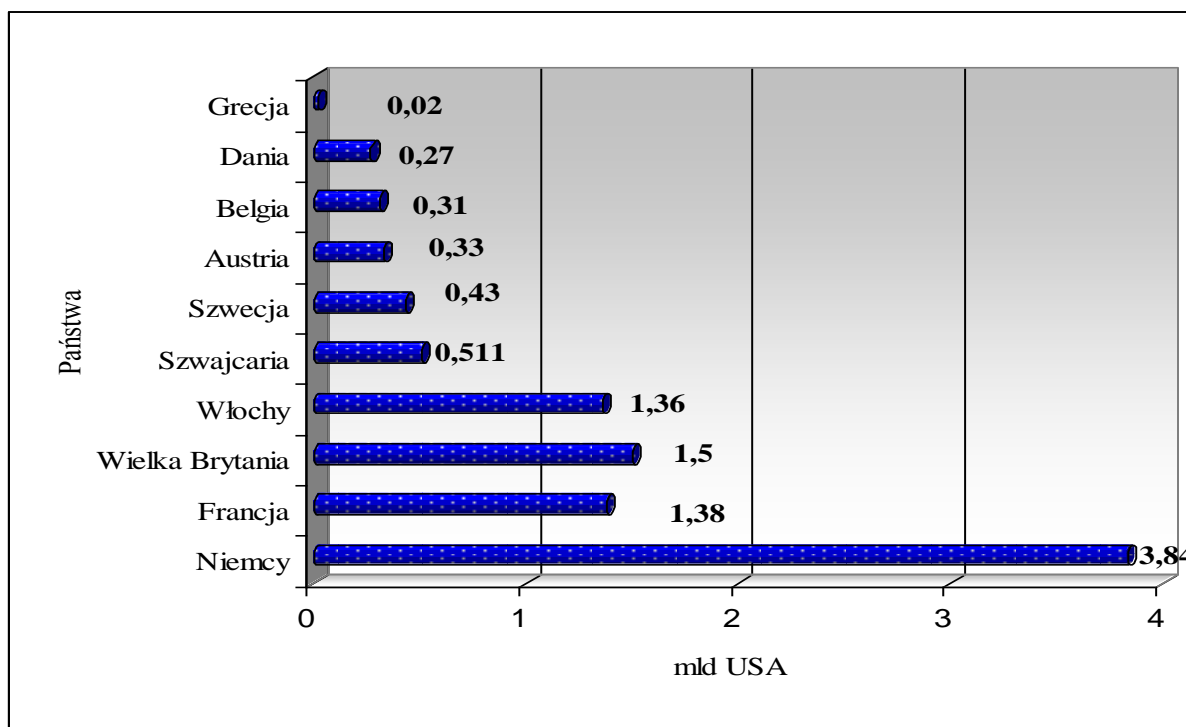
Tabela 1. Obroty handlu detalicznego w zakresie żywności ekologicznej i udziały w całym rynku handlu żywnością – szacunki 2003 r.

Kraj	Obroty w miliardach €	Udziały w rynku w %
Niemcy	2,8 – 3,8	1,7 – 2,2
Szwecja	0,4 – 0,6	1,5 – 2,0
Polska	brak danych	0,06
Europa	10,0 – 12,9	brak danych
Świat	23,0 – 27,8	brak danych

Źródło: International Trade Center 2003

Sprzedaż żywności ekologicznej wzrasta również w Europie. Poniższy wykres charakteryzuje sprzedaż żywności ekologicznej w wybranych krajach Europy Zachodniej.

Wykres 1. Sprzedaż produktów ekologicznych w krajach Europy Zachodniej w 2002 r. [mld USA]

Źródło: FiBL survey 2003.

Z dynamiki rozwoju rynku żywności ekologicznej wynika, że współczesny konsument coraz częściej szuka wartości odżywczych w nabywanej żywności, przywiązując coraz większe znaczenie do świeżości, smaku, ekologii i pochodzenia produktu.⁶ Coraz chętniej kupuje tradycyjnie robione wędliny i pieczywo, naturalnie dojrzewający ser, warzywa, miody pitne, soki wyciskane z owoców nie znających chemii, dżemy i konfitury oraz niepasteryzowane piwo.⁷

Wielki powrót smaku i zapachu mógłby się wydawać dobrym czasem dla producentów żywności ekologicznej w Polsce, dając przedsiębiorstwu nową przestrzeń rozwoju, która dodatkowo zyska akceptację społeczną. Na rynku dochodzi jednak do pewnego paradoksu. Rynek zdrowej żywności w Polsce nie rozwija się tak szybko, jak można byłoby tego oczekiwać. Liczba gospodarstw posiadających certyfikat i będących w okresie przestawiania produkcji w 2005 r. wynosiła 7 183, co w stosunku do ogólnej liczby gospodarstw stanowiło 0,5% ogólnej liczby gospodarstw.

Tabela 2. Żywność ekologiczna w Polsce 2005

Powierzchnia upraw	159.709
Liczba gospodarstw	7183
Przetwórnice	99
Sklepy	300

Źródło: FiBL2005/ 2006

Udział w rynku producentów zdrowej żywności jest niski. Wartość krajowego rynku żywności ekologicznej w roku 2001 oszacowano na ok. 28 mln zł, co stanowi zaledwie 0,06% obrotów żywnością.⁸ W Polsce funkcjonuje obecnie około 99 przetwórni i 300 sklepów z żywnością ekologiczną (liczba ta jest zróżnicowana cytowanym źródłem).⁹ Asortyment żywności jest niewielki. Podczas gdy w wielu krajach zachodniej Europy wybierać można spośród ponad 10 tys. asortymentów¹⁰, w Polsce wytwarza się nie więcej niż 300, z czego większość stanowią różne odmiany przetworów zbożowych, płatków i kasz.

⁶ Sustainable consumption and production, United Nations Environment Programme , 2003, s.46.

⁷ Newerli-Guz J., Śmiechowska M., Żywność ekologiczna w opinii młodych Europejczyków, Żywnienie Człowieka i Metabolizm, suplement 1, 2, 2004, Warszawa, s. 222-223.

⁸ Burgmans A., Cescau P., Unilever Environmental report 2004, s.6.

⁹ Żakowska - Biemans S., Ozimek I., Gutkowska K. (2002) Rozwój rynku żywności ekologicznej w Polsce. Handel wewnętrzny. Sierpień 2002

¹⁰ Burgmans A., Cescau P., Unilever Environmental report 2004, s.6.

Co zatem wpływa na rozwój rynku żywności ekologicznej?

Dochody

Do czynników kształtujących popyt na żywność ekologiczną zaliczyć można dochody konsumentów. Są one jednym z najistotniejszych czynników kształtujących konsumpcję. Dochód kształtuje warunki i motywy działań konsumentów.¹¹ W określonych warunkach rynkowych wyznacza on górną granicę wydatków oraz współdecyduje (wraz z innymi czynnikami) o podziale sum wydatkowanych na zaspokojenie poszczególnych potrzeb konsumpcyjnych.¹²

W 1857 Ernest Engel zauważył, że wielkość dochodu określa materialny poziom życia ludności i kształtuje wydatki konsumentów na żywność i pozostałe dobra. Engel zauważył, że im biedniejsza była rodzina tym większą część swojego dochodu musiała przeznaczać na żywność. Wraz ze wzrostem dochodu popyt na większość dóbr wzrastał tzn. wzrastała konsumpcja dóbr zarówno żywnościowych, jak i nieżywnościowych. W miarę wzrostu dochodów rósł ogólny poziom życia.¹³ Według tego prawa w grupie konsumentów posiadających najwyższe dochody może rosnąć zapotrzebowanie na produkty o wyższym standardzie, które można traktować jako element dbałości o zdrowie (zapotrzebowanie na żywność ekologiczną), ale również wyróżnienia się, prestiżu, luksusu czy demonstracji.¹⁴ Dotyczy to przede wszystkim ekologicznych wędlin, pieczywa oraz jednodniowych soków owocowych i warzywnych spożywanych w większych ilościach.¹⁵

Według Engla grupa konsumentów posiadających najniższe dochody charakteryzuje się jednocześnie spożyciem najmniejszej ilości żywności ekologicznej, największej zaś ilości żywności konwencjonalnej.¹⁶ Wiąże się to w dużym stopniu z różnym poziomem cen żywności ekologicznej i stosunkowo niskim budżetem, którym dysponuje konsument czy gospodarstwo domowe.¹⁷

¹¹ Świątowy G., Zachowania konsumentów, PWE, Warszawa 2006, s. 139.

¹² Kuśmierczyk Krystyna, Regionalne zróżnicowanie wzorów konsumpcji, [w:] Badania instytutu rynku wewnętrznego i konsumpcji wobec nowych wyzwań, Konsument – przedsiębiorstwo- rynek, pod red. Strużycki M., Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji, Warszawa 2003, s. 86.

¹³ O normalnym poziomie życia można mówić, gdy racjonalne koszty fizycznej konsumpcji nie przekraczają 80% dochodu, a resztę stanowi dochód wolny, związany z funduszem swobodnej decyzji.

¹⁴ Kuśmierczyk Krystyna, Regionalne zróżnicowanie wzorów konsumpcji, op. cit., s. 91.

¹⁵ www.business.gov.pl

¹⁶ Red. Słaby T., Konsumpcja elit ekonomicznych w Polsce, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2005, s. 76.

¹⁷ **Budżet gospodarstwa domowego** jest to zestawienie planowanych dochodów i wydatków na przyszły miesiąc (okres) i sposobu ich finansowania - Begg, Makroekonomia.....op.cit, s.77

Na wielkość budżetu gospodarstwa domowego ma wpływ przede wszystkim dochód osiągniany przez członków gospodarstwa domowego przeznaczany na wydatki.

Tabela 3. Charakterystyka konsumentów żywności ekologicznej wg dochodów

Dochód miesięczny netto na 1 osobę	Liczba badanych	Struktura badanych [w%]
do 450 zł	212	37,99
451-900 zł	156	27,97
900-5000zł	142	25,44
powyżej 5000	48	8,60

Źródło: badania własne

W większości badanych gospodarstw domowych dochód netto na osobę kształtował się na poziomie średnim. Grupa konsumentów charakteryzująca się dochodami powyżej 900 zł na członka gospodarstwa domowego charakteryzuje się jednocześnie spożyciem największej ilości produktów ekologicznych. Spożywane są tu wszystkie rodzaje produktów, a konsumpcja ziemniaków (30,9 kg), warzyw świeżych (21,0 kg) oraz przetworów warzywnych (5,1 kg) jest największa spośród trzech badanych grup. Badani w tej grupie dochodów jako jedyni spożywają mięso i jego przetwory.

Tabela 4. Wielkość spożycia produktów ekologicznych w przeliczeniu na 1 osobę rocznie według miesięcznego dochodu netto na 1 osobę (w %).

Rodzaj produktów	Jedn. miary	Do 450 zł	451-900 zł	> 900 zł
Przetwory zbożowe (pieczywo, mąka płatki itp.)	kg	2,8	6,0	7,1
Ziemniaki	kg	10,7	23,0	30,9
Nasiona roślin strączkowych	kg	0,0	0,7	0,1
Świeże warzywa	kg	14,1	18,0	21,0
Przetwory warzywne	kg	1,1	2,0	5,1
Świeże owoce	kg	4,8	8,9	6,4
Przetwory owocowe i soki	kg	0,0	0,1	1,6
Mięso i przetwory mięsne	kg	0,0	0,0	0,5
Mleko krowie i kozie	litr	9,8	8,2	8,0
Przetwory z mleka krowiego i koziego	kg	0,0	2,9	2,0
Jaja	szt.	26,2	25,0	10,1
Ryby	kg	0,4	0,1	0,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Decyzje konsumentów i ich determinanty, red. Pilarski S., Uniwersytet Warmińsko – Mazurski, Katedra Marketingu, Olsztyn 2003, s.68

Wyższe dochody pozwalają łagodniej odczuwać ograniczenia budżetu domowego. Gospodarstwa domowe w grupie dochodów do 900 zł na osobę charakteryzowały się głównie

zakupem ekologicznych ziemniaków, jaj, warzyw i owoców. Grupom takim brakuje środków finansowych na systematyczne zakupy żywności ekologicznej, co wiąże się z ich niskimi dochodami i ograniczeniem budżetowym.

Osiągane dochody wpływają na wielkość, kształt budżetów domowych i zakupy żywności ekologicznej. O wydatkach na żywność ekologiczną decyduje również liczba osób kształtujących dochód we wspólnym gospodarstwie domowym.¹⁸ W lepszej sytuacji materialnej są gospodarstwa, w których wyższy jest stosunek osób pracujących do pozostających na utrzymaniu.

W poniższej tabeli pokazana jest zależność zakupów żywności ekologicznej od liczby członków gospodarstwa domowego, wśród gospodarstw wysokodochodowych.

Tabela 5. Liczba członków gospodarstwa domowego a zakupy żywności ekologicznej w ciągu ostatnich 3 lat (w % wskazań)

Wyszczególnienie		Kupuję żywność ekologiczną	Kupuję żywność niskokaloryczną	Bez zmian
Liczba osób dorosłych w gosp. domowym	1 osoba	0,0	33,3	67,7
	2 osoby	17,3	26,4	56,3
	3 osoby	34,0	20,0	56,0
	4 osoby i więcej	12,6	30,3	57,1
Liczba dzieci do lat 18 w gosp. domowym	brak dzieci	17,4	29,0	53,6
	1 dziecko	11,2	24,4	64,4
	2 dzieci	15,6	21,9	62,5
	3 dzieci i więcej	45,0	50,0	5,0

Zródło: opracowanie własne na podstawie raportu z badań *Wzorzec konsumpcji polskich elit ekonomicznych*.

Z tabeli tej wynika, że zakup żywności ekologicznej uzależniony jest od liczby osób w gospodarstwie domowym. Jeżeli gospodarstwo domowe tworzy jedna osoba nie dokonuje zakupów takiej żywności. Wraz ze wzrostem liczby dorosłych członków w rodzinie powtarzalność zakupów żywności ekologicznej jest większa. Zakupy żywności ekologicznej wiążą się również z ilością dzieci w rodzinie. Wraz ze wzrostem ilości dzieci w gospodarstwie domowym chęć dostarczenia zdrowej żywności rodzinie rośnie.

Wielkość budżetu gospodarstw domowych oraz liczba członków tych gospodarstw wpływają na strukturę wydatków konsumpcyjnych. Struktura wydatków konsumpcyjnych uległa

wyraźnej zmianie w ciągu ostatnich lat. Obserwuje się z roku na rok spadek udziału wydatków na żywność w całości wydatków konsumpcyjnych. Udział wydatków na żywność w 1990 roku kształtował się w granicach 48 – 57,9 % wydatków ogółem, a w 2005 roku tylko w granicy 25,4%.¹⁹ Taka tendencja może świadczyć o stopniowej poprawie warunków życia ludności. O poprawie warunków życiowych ludności może także świadczyć udział wydatków na żywność ekologiczną w wydatkach żywności ogółem. W poniższej tabeli przytoczyłam wyniki własnych badań dotyczące struktury wydatków na żywność ekologiczną.

Tabela 26. Udział wydatków na żywność ekologiczną w ogólnych wydatkach na żywność (w%)

Udział wydatków na żywność ekologiczną w wydatkach na żywność ogółem	struktura
Do 10%	33,3
10%-20%	47,9
Powyżej 20%	18,8

Źródło: opracowanie własne.

Z tabeli tej wynika, że najczęściej konsumenci na żywność ekologiczną przeznaczają do 10% swojego budżetu domowego.

Podsumowując konsument kształtuje poziom i strukturę wydatków na żywność ekologiczną, które są efektem realizacji odczuwanych potrzeb, aspiracji i możliwości finansowych, na które składają się: wielkość budżetów domowych i liczba członków gospodarstwa domowego.²⁰ Im wyższy dochód osiągają gospodarstwa domowe tym więcej środków przeznaczają na żywność ekologiczną. Im więcej osób pracujących w gospodarstwie domowym tworzy dochód rodziny, tym bardziej członkowie rodziny przywiązują uwagę do zdrowego stylu życia. Rodziny posiadające dzieci chętniej przeznaczają środki z budżetu domowego na zakup żywności ekologicznej. Tak więc dochód w znacznym stopniu wpływa na kształt i wielkość rynku żywności ekologicznej. Innym czynnikiem odzwierciedlającym zachowania konsumentów na rynku żywności ekologicznej jest cena tej żywności.

Bibliografia

1. Begg D., Fisher S., Dornbush R., *Makroekonomia*, PWE, Warszawa 2003.
2. *Budżety gospodarstw domowych w roku 1990*, GUS, Warszawa 1991.

¹⁸ Samuelson W.F., Marks S.G., *Ekonomia menedżerska*, PWE, Warszawa 1998, s.143.

¹⁹ Kieźel E., *Racjonalność konsumpcji i zachowań konsumentów*, PWE, Warszawa 2004, s. 76-77.

3. *Budżety gospodarstw domowych w roku 2002*, GUS, Warszawa 2003.
4. Burgmans A., Cescau P., *Unilever Environmental report 2004*.
5. FiBL survey 2003.
6. FiBL2005/ 2006.
7. International Trade Center 2003.
8. Kieźel E., *Racjonalność konsumpcji i zachowań konsumentów*, PWE, Warszawa 2004.
9. Kuśmierczyk Krystyna, *Regionalne zróżnicowanie wzorów konsumpcji*, [w:] *Badania instytutu rynku wewnętrznego i konsumpcji wobec nowych wyzwań, Konsument – przedsiębiorstwo- rynek*, pod red. Strużycki M., Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji, Warszawa 2003.
10. Newerli-Guz J., Śmiechowska M., *Żywność ekologiczna w opinii młodych Europejczyków*, *Żywnienie Człowieka i Metabolizm*, suplement 1, 2 Warszawa, 2004.
11. Pilarski S., *Decyzje konsumentów i ich determinanty*, Uniwersytet Warmińsko – Mazurski, Katedra Marketingu, Olsztyn 2003.
12. *Rocznik statystyczny*, GUS, Warszawa 2005.
13. Samuelson W.F., Marks S.G., *Ekonomia menedżerska*, PWE, Warszawa 1998.
14. Siebenneicher G.E., *Podręcznik rolnictwa ekologicznego*, WNT, Warszawa 1997.
15. Słaby T. (red.), *Konsumpcja elit ekonomicznych w Polsce*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2005.
16. SOEL-Survey 2006.
17. *Sustainable consumption and production*, United Nations Environment Programme , 2003.
18. Szoltysek K., *Zarys problematyki żywności ekologicznej*, Wyd AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2004.
19. Światowy G., *Zachowania konsumentów*, PWE, Warszawa 2006.
20. Ustawa z dnia 16 marca 2001 roku o rolnictwie ekologicznym, Dz.U. 2000 nr 38, poz. 452.
21. Waszkiewicz – Robak B., *Substancje dodatkowe w rynkowych produktach spożywczych*, Przemysł Spożywczy nr.5, 2002r.
22. Żakowska - Biemans S., Ozimek I., Gutkowska K. (2002) *Rozwój rynku żywności ekologicznej w Polsce*, Handel wewnętrzny, Sierpień 2002.

²⁰ Red. Słaby T., *Konsumpcja elit ekonomicznych w Polsce*, op. cit., s. 73.

23. <http://pkegliwice.pl>

24. www.business.gov.pl